

อรรถิมายานารายณ์เจงเวง : ภาพแทนแม่หญิงแอ่งสกลนคร

สุรชัย ชินบุตร*

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทและภาพแทนของผู้หญิงเมืองหนองหานหลวงอันเป็นเมืองในสมัยโบราณของแอ่งสกลนคร ผลการศึกษาพบว่า พระนางนารายณ์เจงเวงซึ่งเป็นพระมเหสีของพญาสุวรรณภิงคารพระมหากษัตริย์ที่ครองเมืองหนองหานหลวง เป็นผู้นำในการสร้างพระธาตุนารายณ์เจงเวง เพื่อประดิษฐานอัฐิธาตุพระพุทเจ้าแข่งกับฝ่ายชายที่สร้างพระธาตุภูเพ็กอันมีพญาสุวรรณภิงคารเจ้าเมืองหนองหานหลวงเป็นประธานในการก่อสร้าง โดยมีข้อตกลงว่าใครสร้างพระธาตุเสร็จก่อนจะได้พระอัฐิธาตุไว้ในพระธาตุ ฝ่ายหญิงใช้มารยาต่างๆหลอกล่อให้ฝ่ายชายให้ละทิ้งการสร้างพระธาตุเพื่อไม่ให้สร้างพระธาตุไม่เสร็จทันกำหนดเวลา จึงทำให้ฝ่ายหญิงได้รับชัยชนะ บทบาทของความ เป็นหญิงที่เก่งของพระนางนารายณ์เจงเวง ทำให้ผู้หญิงมีบทบาทในการค้าจุนพระพุทศาสนา พระธาตุนารายณ์เจงเวงจึงเปรียบเหมือนตัวแทนของพระนางนารายณ์เจงเวงกับการต่อรองอำนาจกับฝ่ายชายซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทและอำนาจของผู้หญิงบริเวณแอ่งสกลนครในสังคมยุคโบราณที่สามารถยึดหยัดขึ้นมาทัดเทียมกับผู้ชาย

คำสำคัญ: อรรถิมายา ภาพแทน แอ่งสกลนคร

สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

*อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราช
ภัฏสกลนคร

Oradee Maya Narai Cheng Weng: The representation of women in Sakon Nakhon Basin.

Surachai Chinnabutr

Abstract

This article aims to study the role and representation of women in Nonghan Luang which be the ancient city of Sakon Nakhon basin. The study found that Phranang Narai Cheng Weng, the King's wife of Phaya Suwanapingkala who the ruler of Nonghan Luang city, was the leader to build Phra That Narai Cheng Weng which was enshrined the relic of the Buddha to compete with men who build Phra That Phu Pek .Phaya Suwanapingkala, the ruler of Nonghan city, was presided over this construction according to the agreement of the relic creation was who be the first finished , would get the relic of Buddha. The woman use the witchcraft in persuading the man to abandon the Phra That 's construction in order to his construction was not completed on schedule and then the woman was victorious. The rule of Phra Nang Narai Cheng Weng is good as a result that the woman's role is the sustaining harmonies.Phra That Narai Cheng Weng is like the representation of Phra Nang Narai Cheng Weng with the bargaining power with men too. This study reflects that the role and power of woman around Sakon Nakhon basin in the ancient society which can hold up to equal with men.

Keyword : Phra That Oradee Maya, representation, Sakon Nakhon Basin.

สถาบันวิจัยสังคมและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ความนำ

พระธาตุนารายณ์เจงเวงโบราณสถานขอม เป็นศิลปะขอมแบบ “ปาปวน” ซึ่งอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๗ ตั้งอยู่ภายในวัดพระธาตุ บ้านนาเวงและต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น วัดพระธาตุนารายณ์เจงเวงตามชื่อพระธาตุ^๑ พระธาตุนารายณ์เจงเวงองค์นี้ได้ชื่อว่าเป็นพระธาตุที่สวยงามที่สุดแห่งหนึ่งของจังหวัดสกลนคร ได้รับการบูรณะในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๒๑-๒๕๒๕^๒ เหนือหน้าบรรณทางด้านทิศตะวันออกซึ่งเป็นทางเข้าพระธาตุเป็นภาพ “ศิวนาฏราช” กำลังร่ายรำซึ่งเป็นท่าร่ายรำที่สวยงามซึ่งปรากฏตามปราสาทหินศิลปะขอม เหนือหน้าบรรณทางด้านทิศเหนือมีภาพ พระกฤษณะ ปราบวัดสะ หรือ ปาง “กฤษณาวตาร” ซึ่งเป็นปางพระกฤษณะปราบอสูรที่ชื่อว่า วัดสะหรือ อริษฏะซึ่งแปลงเป็นวัวเพื่อจะเข้ามาทำร้ายพระกฤษณะและพระพลราม^๓ และเหนือภาพนี้ขึ้นไปเป็นภาพ “นารายณ์บรรทมสินธุ์” หรือ “วิษณุอนันตศายินปัทมนาภิน” ซึ่งมี ๔ กรประทับนอนตะแคงอยู่บนบัลลังก์ พระยานันทนาคราช ตามความเชื่อของศาสนาฮินดู นอกจากนี้ประตูทางด้านทิศเหนือยังมีร่องรอยของท่อน้ำศักดิ์สิทธิ์หรือที่เรียกว่า “ท่อโสมสูตร” โดยปลายท่อทำเป็นภาพหัวเต่า เพื่อให้ให้น้ำผ่านออกมาทางปากเต่า ภาพหัวเต่าในด้านความเชื่อตามศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เรียกว่า “กูรมาวตาร” ซึ่งเป็นเรื่องเล่าในพิธีกวนน้ำอมฤต โดยเชื่อว่าเป็นปางหนึ่งของพระนารายณ์ที่อวตารเป็นเต่าเพื่อรองรับภูเขาสมุทรมันทร ซึ่งใช้เป็นแกนสำหรับกวนน้ำอมฤต ระหว่างยักษ์กับเทวดา และที่เสาประตูยังมีภาพฤษีนั่งยองๆพนมมือแนบไว้ที่หน้าอก

ตำนานการสร้างพระธาตุนารายณ์เจงเวงกล่าวไว้ใน อูรังคธาตุนิทาน ซึ่งเป็นตำนานการสร้างพระธาตุนมโดยกล่าวไว้ว่า^๔ พญาสุวรรณภิงคารพร้อมด้วย พระนางนารายณ์เจงเวงพระเมสี เมื่อได้ทราบข่าวว่าพระกัสสปะจะนำพระอูรังคธาตุของพระพุทธเจ้ามาประดิษฐานไว้ที่ตอยกัปปนคีรีหรือ กูกำพร้า ทั้งสองพระองค์จึงได้ชักชวนชาวเมืองหนองหานหลวงก่อพระธาตุไว้รับพระอูรังคธาตุ การสร้างพระธาตุจึงเกิดขึ้นสองฝ่าย คือฝ่ายชายก่อพระธาตุหลังหนึ่งและฝ่ายหญิงก็ก่อพระธาตุขึ้นอีกหลังหนึ่ง ฝ่ายชายโดยการปรารภของพญาสุวรรณภิงคารก่อพระธาตุไว้บนภูเพ็ก(เทือกเขาภูพาน) ส่วนฝ่ายหญิงโดยการนำของพระนางนารายณ์เจงเวงก่อพระธาตุไว้ที่สวนหลวงของพระนาง ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของเมืองหนองหานหลวง

^๑ ชัยมงคล จินดาสมุทร. พระธาตุนารายณ์เจงเวงกับตำนานความยิ่งใหญ่ของพญาสุวรรณภิงคาร.(สกลนคร: สกลนครการพิมพ์ ๒๕๔๘) หน้า ๓.

^๒ สุรัตน์ วรจักรรัตน์. โบราณสถานในท้องถิ่นสกลนคร.(สกลนคร: ยุติธรรมออฟเซ็ท ๒๕๓๒) หน้า ๒๖.

^๓ อรุณศักดิ์ กิ่งมณี. คู่มือชมปราสาทหิน: เทวนิยาย (สกลนคร : สกลนครการพิมพ์,๒๕๔๑) หน้า ๓๘.

^๔ พระธรรมราชา นูวัตร. อูรังคธาตุนิทาน ตำนานพระธาตุนม (ภาคพิศดาร) (กรุงเทพฯ: ฐนพับลิชชิ่ง,๒๕๕๑) หน้า ๓๓-๓๕.

ภาพที่ ๑ พระธาตุนารายณ์เจงเวง ศาสนสถานศิลปะขอมสมัยปาปวน

ทั้งสองฝ่ายได้ข้อตกลงให้ข้อสัญญาในการแข่งขันการสร้างพระธาตุว่า นับตั้งแต่วันรุ่งขึ้นพอเห็นลายที่ฝ่ามือให้ทุกฝ่ายเริ่มก่อพระธาตุจนไปถึงดาวเพ็ก (ดาวประกายพรึก) ขึ้นถ้าฝ่ายใดสร้างพระธาตุเสร็จก่อนจะเป็นฝ่ายชนะ เป็นเกณฑ์ในการตัดสินแพ้ชนะ ฝ่ายที่สร้างพระธาตุเสร็จหลังดาวเพ็กขึ้นจะเป็นฝ่ายแพ้ ครั้นถึงกำหนดวันจึงลั่นฆ้องเป็นสัญญาณในการแข่งขันการสร้างพระธาตุ ฝ่ายหญิงนั้นมีทั้งชาวเมืองหนองหานหลวงและเมืองหนองหานน้อย โดยกล่าวว่า ฝ่ายชายก็มี ๒ มือ และนิ้วมือข้างละ ๕ นิ้ว เช่นกัน ไข่ว่าผู้ชายจะมี ๔ มือเหมือนกับพระนารายณ์เมื่อไหร่ ดังนั้นต่างฝ่ายต่างเร่งมือเพื่อให้ได้ชัยชนะ ในการแข่งขันครั้งนี้ฝ่ายชายก็ได้กล่าวอวดอ้างฝ่ายหญิงเช่นกันว่า ตนเองมีกำลังเหนือกว่าฝ่ายหญิง และได้ก่อขัว (สะพาน) หิน ยาว ๑๐๐ วา กว้าง ๕ วา ไปบรรจบตีนดอยแล้วก่อเป็นบันไดแก้วขึ้นอีก พระธาตุที่ฝ่ายชายสร้างนั้นอยู่บนเทือกเขาภูพาน ซึ่งเป็นที่สูง จนคนเฒ่าคนแก่ที่อยู่ในกลุ่มของฝ่ายชายถึงกับกล่าวว่า ให้ก่อพระธาตุให้เสร็จก่อนดาวเพ็กขึ้นก่อนแล้วจึงค่อยก่อสะพาน พวกคนหนุ่มเหล่านั้นก็ไม่ฟังซ้ำยังกล่าวอีกว่า ทำไมจะไม่ทัน ส่วนฝ่ายหญิงนั้นเลือกทำเล คือ สวนหลวงของพระนางนารายณ์เจงเวงซึ่งเป็นพื้นราบ การลำเลียงวัสดุในการก่อสร้างจะง่าย ในขณะที่ลงมือสร้างฝ่ายหญิงเห็นว่าฝ่ายชายจะสร้างพระธาตุเสร็จก่อนตนจึงใช้มารยาพูดหยอกล้อ เล้าโลมฝ่ายชายที่กำลังขมขื่นขึ้นไปสร้างพระธาตุเพื่อละทิ้งการสร้างพระธาตุ ฝ่ายชายเมื่อได้ยินคำหวานต่าง ๆ นานา จึงได้ชักชวนกันตามหญิงเหล่านั้นไป พร้อมกับนำโคมไฟไปแขวนไว้บนยอดไม้ และประกาศให้ทุกคนรู้ว่า ดาวเพ็กขึ้นแล้ว แม้แต่พวกที่อยู่บนภูเขาก็ตามกันลงมา จนทำให้ผู้เฒ่าผู้แก่ที่กำลังสร้างพระธาตุเคียดแค้น และกองหินที่เหลืออยู่ตรงนั้นจึงได้ชื่อว่า กองหิน “แค้นแท้” จึงเป็นอันว่าฝ่ายหญิงโดยการนำของพระนางนารายณ์เจงเวงเป็นฝ่ายชนะในการสร้างพระธาตุในครั้งนี้

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาท ของพระนางนารายณ์เจงเวงที่มีต่อชาวเมืองหนองหานหลวง และเพื่อศึกษาภาพแทนพระนางนารายณ์เจงเวงที่มีอยู่ในองค์พระธาตุ ผู้วิจัยตั้งคำถามว่า พระนางนารายณ์เจงเวงเป็นใครกันแน่ จึงสามารถที่จะนำเหล่าผู้หญิงแห่งเมืองหนองหานหลวงก่อเจดีย์ชนะฝ่ายชาย นอกจากนี้พระนางนารายณ์เจงเวงมีบทบาทต่อชาวเมืองหนองหานหลวงอย่างไรจึงสามารถชักชวนให้สร้างพระธาตุให้แล้วเสร็จลงได้ ตำนานพระธาตุนารายณ์เจงเวงมีบทบาทอย่างไรต่อชาวเมืองหนองหานหลวงในขณะนั้น ทำไมพระธาตุนารายณ์เจงเวงเปรียบเหมือนภาพแทนพระนางนารายณ์เจงเวงและแม่หญิงแห่งเมืองหนองหานหลวง ซึ่งผู้วิจัยได้ตั้งสมมติฐานว่า พระนางนารายณ์เจงเวงเป็นธิดาของพระยาขอมแห่งเมืองอินทปัตถนคร และได้สมรสกับพญาสุวรรณภิงคารซึ่งเป็นกษัตริย์ปกครองเมืองหนองหานหลวง พระนางมีบทบาทเป็นวีรกษัตริย์ของชาวเมืองหนองหานหลวง ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ทำให้มีอิทธิพลต่อชาวเมืองหนองหานหลวงเป็นอย่างมาก พระธาตุนารายณ์เจงเวงจึงเป็นอนุสาวรีย์ของพระนางนารายณ์เจงเวงอันเปรียบเหมือนภาพแทนของพระองค์ และแม่หญิงแห่งเมืองหนองหานหลวง

ภาพที่ ๒ พระศิวนาฏราช และนารายณ์บรรทมสินธุ์ ที่ประดิษฐานอยู่หน้าประตูพระธาตุนารายณ์เจงเวง

สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

พระนางนารายณ์เจงเวง : ประวัติและความเป็นมา

ประวัติและความเป็นมาของพระนางนารายณ์เจงเวงยังไม่กระจ่างชัดนัก แต่พบว่าประวัติของพระนางกล่าวไว้เป็น 2 ตำนาน กล่าวคือ ตำนานแรกพระนางเป็นธิดากษัตริย์ขอมแห่งเมืองอินทปัตถนครที่อพยพเข้ามาสู่ดินแดนเมืองหนองหานหลวง ที่ต่างผลัดเปลี่ยนเวียนกันครองเมืองหนองหานหลวง เช่น “ขุนขอม” ราชันดาของกษัตริย์แห่งเมืองอินทปัตถ “พระเจ้าสุรอุทกกุมาร” “พญาสุวรรณภิงคาร”

และ “พระยาคำแดง” เป็นต้น^๕ ส่วนอีกตำนานกล่าวว่า พระนางนารายณ์เจงเวง เดิมชื่อว่า “พระนางเกษร” เป็นธิดาของพญานาค และต่อมาได้อภิเษกสมรสกับพญาสุวรรณภิงคารซึ่งเป็นกษัตริย์ครองเมืองหนองหานหลวง จึงเปลี่ยนชื่อเป็น พระนางนารายณ์เจงเวง

ประวัติของพระนางนารายณ์เจงเวงพูดไว้เพียงเท่านี้ และตำนานประการที่สองแต่มาปรากฏอีกครั้งในตำนานอุรังคธาตุหลังจากที่พระมหากัสสปเถระ นำพระอุรังคธาตุจะไปประดิษฐานไว้ที่ภูกำพร้าว พญาสุวรรณภิงคารและพระนางนารายณ์เจงเวงจึงได้ไปทูลขอพระอุรังคธาตุกับพระมหากัสสปเถระ แต่พระมหากัสสปเถระไม่อนุญาตเนื่องจากพระพุทธเจ้าได้สั่งไว้ว่าให้ไปประดิษฐานไว้ที่ภูกำพร้าว พระมหากัสสปจึงได้ให้พระอรหันต์อีกองค์หนึ่งไปนำเอาเถาอังคารมาให้กับกษัตริย์ทั้ง ๒ เพื่อไม่ให้เป็นการเสียศรัทธา เมื่อได้เถาอังคารของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ทั้งสองพระองค์จึงได้ให้นำเอาไปประดิษฐานไว้ที่พระธาตุนารายณ์เจงเวงและพระธาตุมุเท็ก

ภาพที่ ๓ พระธาตुเชิงชุมและพระธาตุมุเท็ก พระธาตุมุเท็กที่มีอายุเดียวกับพระธาตุนารายณ์เจงเวง

พระนางนารายณ์เจงเวง : บทบาทในฐานะผู้นำจิตวิญญาณของแม่หญิงแอ่งสกลนคร

พระนางนารายณ์เจงเวงอีกตำนานหนึ่งกล่าวว่า พระนางเป็นพวกขอมชาว ครอบคร้วอพยพมาปักหลักฐานที่เมืองหนองหานหลวง ซึ่งเชื่อมโยงเข้ากับตำนานผาแดงนางไอ่ พวกขอมชาวจะเป็นกลุ่มชนชั้นสูง มีชาติตระกูลดี ดังนั้นพระนางจึงได้แต่งงานกับพญาสุวรรณภิงคาร ซึ่งเป็นกษัตริย์ครองเมืองหนองหานหลวง เมื่อได้อภิเษกสมรสแล้วพระนางนารายณ์เจงเวงได้เป็นผู้มีบทบาทมากมายด้านต่างๆ เช่น ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เนื่องจากในสมัยนั้นพระพุทธศาสนาได้เข้ามามีบทบาทต่อชุมชนแถบนี้เป็นอันมาก

^๕ สุรัตน์ วรจักรรัตน์. พระธาตุเชิงชุมและการคลี่คลายประวัติศาสตร์เมืองสกลนคร, ในประวัติพระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร ,เอกสารอัครดำเนินา หน้า ๑๓.

ดังจะเห็นได้จากเมืองหนองหานหลวงเป็นเมืองศูนย์กลางของพระพุทธศาสนา เพราะมีการสร้างพระธาตุ ซึ่งมีศิลปะแบบขอมให้เป็นวัด เช่น วัดพระธาตุเชิงชุม วัดพระธาตุกุม

บทบาทของพระนางนารายณ์เจงเวงในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นบทบาทที่โดดเด่นอย่างมาก จะเห็นได้ว่าพระนางเป็นทรงเป็นประธานฝ่ายหญิงในการสร้างพระธาตุแข่งขันกับผู้ชาย ซึ่งทำให้ฝ่ายของพระองค์ได้รับชัยชนะในการสร้างพระธาตุ ถือได้ว่าเป็นผู้นำจิตวิญญาณของสตรีแห่งสกุล ที่สามารถแข่งขันกับผู้ชายจนได้รับชัยชนะ นอกจากนี้การที่พระองค์ได้รับข่าวสารเรื่องที่พระมหากัสสปจะนำเอาพระอัฐธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเพื่อมาประดิษฐานไว้ที่ภูกำพร้าว พระนางได้ออกต้อนรับพระมหากัสสปพร้อมด้วยพญาสุวรรณภิงคาร และให้หญิงชาวเมืองหนองหานหลวงทูลขอพระอัฐธาตุจากพระมหากัสสปเถระเพื่อประดิษฐานไว้ที่พระธาตุนารายณ์เจงเวง

“ ขณะนั้นหญิงทั้งหลายได้ทราบในคำประกาศก็พากันเข้าไปไหว้พระมหากัสสปเถระเจ้าว่า ผู้ชายทั้งหลายได้พร้อมใจกันก่ออุโมงค์สำเร็จบริบูรณ์เรียบร้อยแล้ว ผู้ชายทั้งหลายพร้อมกันเข้ามาไหว้พระผู้เป็นเจ้าของเอาพระอัฐธาตุพระพุทธรูปเจ้าไปอุปนาไว้ ณ ที่นั้น”^๖

ถือได้ว่าพระนางนารายณ์เจงเวงเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของชาวเมืองหนองหานหลวงเป็นอย่างดี ถึงกับกล้าหาญให้ผู้หญิงชาวเมืองหนองหานหลวงไปต่อรองกับพระมหากัสสปเถระเพื่อขอพระอัฐธาตุเพื่อนำไปประดิษฐานไว้ที่องค์พระธาตุ แม้ว่าต่อมาจะไม่ได้ตามที่ขอแต่ก็ยังได้เฝ้าพระอัครของพระพุทธรูปเจ้ามาประดิษฐานไว้ที่พระธาตุ

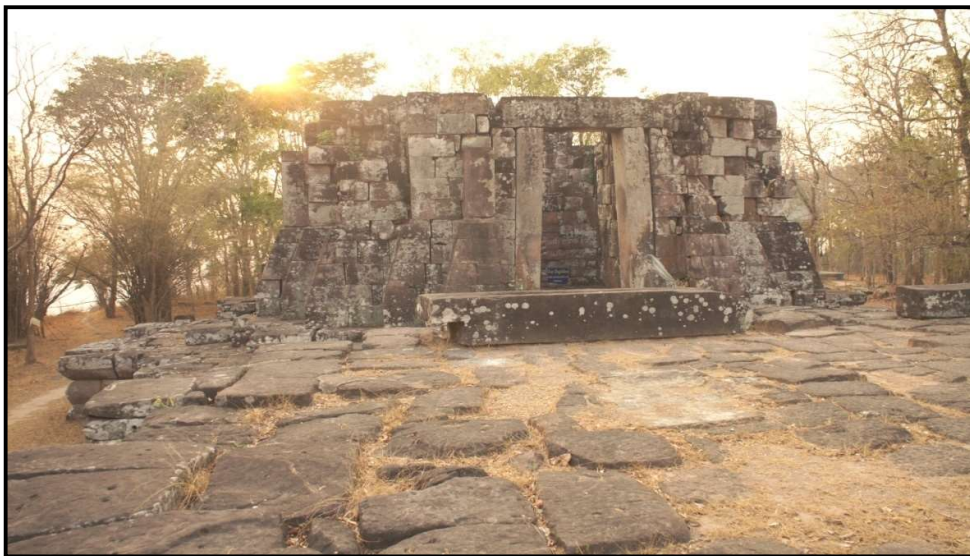
“ ครั้นนั้นพระมหากัสสปเถระเจ้า จึงให้พระอรหันต์กลับคืนไปสู่ที่ถวายพระเพลิง นำเอาพระอัครของพระพุทธรูปเจ้ามา 3 ทหานัน ด้วยอิทธิฤทธิ์ ให้แก่หญิงทั้งหลายนำไปอุปนาไว้ ณ ที่นั้น”^๗

พระนางนารายณ์เจงเวงจึงเป็นผู้มีพลังอำนาจ มีความกล้าหาญเกินสตรีเพศในยุคนั้น เนื่องจากสตรีในยุคนั้นต้องเป็นคนที่ไม่เสงี่ยม เจียมตัว ต้องว่าตามสามี ไม่มีสิทธิ์ออกความคิดเห็นใดๆทั้งสิ้น แม้แต่เรื่องราวของการบ้านการเมือง ดังนั้นพระองค์จึงนับได้ว่าเป็นผู้นำจิตวิญญาณให้กับผู้หญิงแห่งสกุลอย่างแท้จริงที่หล่อหลอมให้ผู้หญิงสามารถลุกขึ้นมาแข่งขันทำในสิ่งที่ผู้หญิงไม่กล้าทำ จนได้รับชัยชนะในการแข่งขัน

^๖ กรมศิลปากร. อัฐธาตุ(ตำนานพระธาตุพนม) หน้า.151.

^๗ เรื่องเดียวกัน. หน้า 151.

ตำนานพระธาตุนารายณ์เจงเวงเป็นเอกสารและเป็นเรื่องที่มีความสำคัญต่อการค้นหาประวัติและความเป็นมาของชาวสกลนครอีกชิ้นหนึ่ง มีเอกสารที่กล่าวถึงประวัติและความเป็นมาของจังหวัดสกลนครคือประวัติการสร้างพระธาตุเชิงชุม ตำนานกระรอกต้อน ซึ่งเป็นตำนานที่บอกเล่าความเป็นมาของหนองหาน อรัญคธาตุดำตำนานพระธาตุนม ซึ่งเป็นตำนานที่บอกเล่าเรื่องราวต่างๆที่เกิดขึ้นในเมืองหนองหาน หลวง และตำนานพระธาตุนารายณ์เจงเวงอันเป็นหลักฐานสำคัญอีกชิ้นหนึ่งที่บอกเล่าความประวัติและความเป็นมาของชาวเมืองสกลนคร ดังนั้นเมื่อพิจารณาจากตำนานดังกล่าว จึงอาจกล่าวได้ว่าตำนานพระธาตุนารายณ์เจงเวงมีบทบาทสำคัญดังต่อไปนี้

ภาพที่ ๔ พระธาตुकุเอ็ก

สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

1.ตำนานพระธาตุนารายณ์เจงเวง: ทางออกของผู้หญิงที่เกิดจากความคับข้องใจจากกฎเกณฑ์ทางสังคม

ข้อมูลทางวัฒนธรรมหรือคติชนมีบทบาทสำคัญอีกอย่างหนึ่งคือบทบาททางด้านจิตใจซึ่งเป็นทางเลือกให้กับสิ่งที่มีมนุษย์ปรารถนาจะทำแต่ทำไม่ได้ในชีวิตจริง และตำนานยังเสนอ ทางออก ให้กับปัญหาอันเกิดจากกฎเกณฑ์ทางสังคมที่เคร่งครัดทำให้บุคคลมีความคับข้องใจ อึดอัด ไม่สามารถแสดงออก

ได้เมื่อเกิดความคับข้องใจ^๙ ตำนานพระชาตุนารายณ์เจงเวงจึงเกิดจากความคับข้องใจของผู้หญิงที่โดนสบประมาทว่าไม่สามารถสร้างพระธาตุให้แล้วเสร็จได้เหมือนผู้ชาย นอกจากนี้แรงกดดันจากกฎเกณฑ์ทางสังคมโดยเฉพาะในสังคมจารีตจะให้ความสำคัญกับผู้ชายเป็นใหญ่ ซึ่งจะพบได้ในนิทานจักรวาลของไทย แต่นิทานเรื่องแก้วหน้าม้าเป็นตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นความกล้าหาญของหญิงที่พยายามทำในสิ่งที่ชายทำได้และผู้หญิงก็ทำได้เช่นกัน ซึ่งเป็นการประกาศชัยชนะเหนือชาย^{๑๐} เช่นเดียวกันกับฝ่ายหญิงที่สร้างพระชาตุนารายณ์เจงเวงที่ต้องการลบคำปรามาสว่า “ผู้ชายมีกำลังมากกว่าฝ่ายหญิง แม้จะก่อชั่ว (สะพาน) ขึ้นอีกก็จะเสร็จก่อนดาวเพ็ชร์ขึ้น และสามารถเอาชนะฝ่ายหญิงได้” ซึ่งทำให้ฝ่ายหญิงต้องทนเจ็บแค้นเป็นอย่างยิ่งถึงกับกล่าวออกมาว่า “ผู้ชายมี๒มือ และมีนิ้วมือข้างละ ๕ นิ้วเหมือนกัน ไม่ใช่จะมีสี่มือเหมือนกับพระนารายณ์”^{๑๑} แรงศรัทธาทำให้ผู้หญิงชาวหนองหานหลงในขณะนั้นรวมกลุ่มกันเพื่อเอาชนะชายให้ได้ จึงเกิดการใช้มารยาต่างๆ เพื่อหลอกล่อให้ผู้ชายตายใจ เพื่อเลิกสร้างพระธาตุ โดยการใช้คำหวานหวานล่อม ยั่วยุให้ผู้ชายเกิดความเสนาหาในตนเอง ซึ่งหลังจากที่ฝ่ายแพ้ ทำให้พญาสุวรรณภิงคารถึงกับทรงกริ้วและตรัสว่าจะทำโทษแก่หญิงทั้งหลาย และได้นำความดังกล่าวมาปรึกษาพระมหากัสสะปะเถระ พระมหากัสสะปะเถระจึงได้ยกปัญหาธรรมเรื่อง วิรุทธปัญหา แสดงธรรมให้กับพญาสุวรรณภิงคารได้รับทราบ และได้ทรงถามปัญหาธรรมกับพญาสุวรรณภิงคารว่า “อะไรร้อนยิ่งกว่าไฟ อะไรไสยิ่งกว่าแก้วมณี อะไรมีเขี้ยวกัดคนกินได้นั้นได้ อะไรมีตนตัวรู้เดินเที่ยวไปมาได้ นั้นเล่า มหาบพิตร”^{๑๒} พญาสุวรรณภิงคารตอบปัญหาธรรมนี้ไม่ได้ พระมหากัสสะปะเถระจึงได้อธิบายเป็นข้อๆดังนี้คือ “สิ่งที่ร้อนกว่าไฟนั่นได้แก่ รากะตัมหา สิ่งไสยิ่งกว่าแก้วมณีนั่นคือสติ หมายถึงผู้มีปัญญา สิ่งที่มีเขี้ยวกัดคนกินได้นั้นคือความขรา สิ่งที่มีตัวตนรู้เดินไปมาได้นั่นได้แก่ นามธรรมคือจิตใจ” บัดนี้ผู้หญิงทั้งหลายเข้ามาช่วยยวนชาย แต่ผู้ชายไม่สังวรจิตใจของตน พระธาตุจึงไม่แล้วเสร็จด้วยเหตุนี้เอง เมื่อพญาสุวรรณภิงคารได้ฟังดังนั้นก็ทรงดับความโกรธนั้นลง

สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

^๙ ศิราพร ณ กลาง. ทฤษฎีคติชนวิทยา วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน – นิทานพื้นบ้าน (กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการคณะอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๔๘) หน้า 350.

^{๑๐} อัครวิทย์ เรื่องรอง. เมื่อหญิงประกาศชัยเหนือชายบทบาทของวรรณกรรมแก้วหน้าม้าในสังคมไทย ใน พิธีกรรม ตำนาน นิทาน เพลง บทบาทของคติชนกับสังคมไทย (กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๔๘) หน้า ๕๑.

^{๑๑} พระธรรมราชานุวัตร. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓-๓๔.

^{๑๒} พระธรรมราชานุวัตร. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕.

นอกจากนี้กฎระเบียบที่สร้างขึ้นเพื่อกีดกันไม่ให้ผู้หญิงได้มีสิทธิเท่าเทียมกับชายซึ่งก็มีผลมาถึงปัจจุบันนี้คือ ห้ามผู้หญิงเข้าไปยังอุโบสถที่ประดิษฐานพระพุทธรูปประธาน หรือแม้แต่ผู้หญิงจะปิดทองพระประธานหรือพระพุทธรูปที่แสดงถึงความศักดิ์สิทธิ์ของบ้านเมืองก็ไม่สามารถทำได้ต้องให้ฝ่ายชายเป็นผู้ทำแทน เหตุการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นเช่นเดียวกันในตำนานพระธาตุนารายณ์เจงเวงนั่นคือ เมื่อพระมหากัสสปะได้นำพระอรุโงศาตมาจนถึงแล้วพญาสุวรรณภิงคาร ได้เป็นผู้นำพระอรุโงศาตนั้นไปประดิษฐานไว้ที่ภูเก้าพร้าว และทรงประกาศว่า “ห้ามมิให้พุดถึงการแข่งขันพนันกันแม้แต่อย่างใดอย่างหนึ่งตั้งแต่ก่อน ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนจะเอาตัวทำโทษ อนึ่งห้ามมิให้เอาผู้หญิงไปสู่ภูเก้าพร้าวแม้แต่คนเดียว เพราะหญิงเหล่านั้นย่อมกระทำอันตรายแก่การกุศล ถ้าผู้ใดเอาหญิงไปเราจะกระทำทัณฑ์กรรมแก่บุคคลนั้นเป็นเด็ดขาด” สิ่งนี้เป็นระเบียบหรือกฎเกณฑ์ที่พญาสุวรรณภิงคารประกาศไว้

พุทธศาสนามีอิทธิพลต่อคนไทยเป็นอย่างมาก ความเชื่อที่ติดมากับการยกย่องเพศชายให้เป็นใหญ่ศาสนาทำให้เกิดการกีดกัน ศาสนาจะจำกัดให้หญิงอยู่เฉพาะในทางโลกเท่านั้น เพราะผู้ชายเกิดมามีบุญคือเกิดมาแล้วสามารถบวชเป็นพระภิกษุได้ แต่ผู้หญิงมีสิทธิ์แค่บวชเป็นแม่ชีเท่านั้น^{๑๒} แต่ถึงอย่างไรก็ตามผู้หญิงก็พยายามหาทางออกจากกฎเกณฑ์นี้กล่าวคือได้ไปขอลขออรุโงศาตจากพระมหากัสสปะเพื่อขอลขอพระอรุโงศาตเพื่อไปประดิษฐานไว้ที่พระธาตุนารายณ์เจงเวง แต่พระมหากัสสปะได้ให้พระองค์ของพระพุทธรเจ้า ๓ หนานามอบให้แก่กลุ่มผู้หญิงเพื่อนำไปประดิษฐานไว้ที่พระธาตุของตน

2.ตำนานพระธาตุนารายณ์เจงเวง :บทบาทในการถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่นจังหวัดสกลนคร

ข้อมูลประเภทตำนานทำหน้าที่ ให้ความรู้ แก่คนในสังคมว่า เขาเป็นใคร บรรพบุรุษเขาเป็นใครท้องถิ่นของเขามีประวัติและความเป็นมาอย่างไร^{๑๓} ดังนั้นแต่ละกลุ่มจึงใช้ข้อมูลเหล่านี้ในการอธิบายตัวตนอันเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชนนั้นๆนั่นเอง

ตำนานที่อธิบายประวัติหรือความเป็นมาของชื่อสถานที่หรือภูมิศาสตร์จังหวัดสกลนครนั้น นอกจากเรื่องผาแดง -นางไอ่ ที่ใช้อธิบายความเป็นมาของหนองหานซึ่งเป็นภูมิศาสตร์แห่งหนึ่งของจังหวัดสกลนครแล้ว ตำนานพระธาตุนารายณ์เจงเวง เป็นอีกตำนานที่ใช้อธิบายความเป็นมาของกลุ่มชนที่อยู่บริเวณรอบเมืองหนองหานว่า เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ขอม ที่รับรู้เช่นนั้นเพราะว่ากลุ่มชาติพันธุ์ขอมนิยมสร้าง

^{๑๒} ปราณี วงศ์เทศ. เพศและวัฒนธรรม (กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์ ๒๕๔๔) หน้า๓๔๔-๓๔๕.

^{๑๓} ศีราพร ณ ถลาง.เรื่องเดียวกัน,หน้า ๓๔๒.

พระธาตุ อันเป็นเทวสถานศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งจะพบเห็นได้โดยทั่วไปในเขตจังหวัดสกลนครอันได้แก่ พระธาตุเชิงชุม พระธาตุคุดม พระธาตุภูเพ็ก และพระธาตุนารายณ์เจงเวง

ตำนานพระธาตุนารายณ์เจงเวงนอกจากจะทำให้เราได้รับรู้เรื่องราวประวัติศาสตร์และความเป็นมาของบรรพบุรุษของชาวสกลนครแล้ว ยังพบว่าชื่อของพระธาตุนารายณ์เจงเวง ยังอธิบายที่มาของสถานที่ได้ว่า มาจากการที่ฝ่ายหญิงได้เอ่ยชื่อพระนารายณ์ซึ่งเป็นเทพเจ้าในศาสนาฮินดูก่อนจะลงมือสร้างพระธาตุว่า ไม่มีผู้ใดมีฝีมือเหมือนกับพระนารายณ์ เมื่อลงมือสร้างก็กลัวว่าฝ่ายชายจะสร้างพระธาตุเสร็จก่อนจึงจำเป็นต้องหาอุบายเพื่อให้ฝ่ายตนเองได้รับชัยชนะ จึงได้ชื่อว่า “อุโมงค์อิตถิมายา” แต่พญาสุวรรณภิงคารให้เรียกชื่อตามที่พระมหากัสสปะเรียกว่า “พระธาตุนารายณ์” ซึ่งต่อสมเด็จพระยาบรมราชานุภาพ เมื่อครั้งเสด็จหัวเมืองในมณฑลอุดรได้เรียกชื่อพระธาตุแห่งนี้ว่า “อรติมายานารายณ์เจงเวง” ส่วนพระธาตุของฝ่ายชายที่สร้างไม่เสร็จให้เรียกว่า “พระธาตุภูเพ็กมูสา” แต่ในปัจจุบันเรียกเพียงสั้นๆว่า “พระธาตุภูเพ็ก” ซึ่งตั้งอยู่บนเทือกเขาภูพาน

พระธาตุนารายณ์เจงเวง: ภาพแทนแม่หญิงแห่งเมืองหนองหานหลวง

สังคมไทยในสมัยโบราณเป็นสังคมที่ผู้ชายเป็นศูนย์กลางหรืออาจเรียกว่า ระบบสังคมที่ผู้ชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) ซึ่งเป็นที่ประจักษ์ชัดว่าอำนาจต่างๆล้วนอยู่ในมือของผู้ชาย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องทางการเมือง หรือแม้แต่ในเรื่องของพระพุทธศาสนาก็ตาม ผู้ชายเท่านั้นที่จะเป็นผู้นำในการค้าจุนพระพุทธศาสนา ผู้หญิงต้องอยู่เบื้องหลังตลอดเวลา การสร้างภาพแทน (Representation) เป็นการพยายามอธิบายความหมาย แนวคิดผ่านสิ่งต่างๆ เช่น สัญลักษณ์ ภาษา รหัส หรือภาพ เพื่อสื่อความหมายสิ่งต่างๆให้เข้าใจดียิ่งขึ้น เป็นการสร้างความหมายให้กับวัตถุ เหตุการณ์ ผู้คน เพื่อสื่อสารสิ่งที่ซับซ้อนให้กับผู้อื่นได้เข้าใจ ดังนั้นภาพแทนจึงเป็นประดิษฐ์กรรมที่สร้างขึ้นเพื่อกำหนดความหมายให้กับสิ่งต่างๆ โดยผ่านระบบของภาษา ระบบภาพแทน(กนกวรรณ ไม้สนธิ์. ๒๕๕๔)

ภาพที่ปรากฏอยู่บริเวณหน้าบันของพระธาตุนารายณ์เจงเวงทางด้านทิศตะวันออกจะสลักเป็นภาพศิวนาฏราชที่กำลังรำร่า พร้อมด้วยเหล่าทวยเทพทั้ง ๕ พระองค์นั้นเป็นสิ่งยืนยันถึงความเป็นหญิงที่มีลีลาอ่อนช้อย ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าภาพที่ปรากฏอยู่หน้าบันเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้ความหมายภาพนั้นโดดเด่น อีกเหตุผลหนึ่งคือ เมื่อมีการสร้างพระธาตุเสร็จจะต้องมีสัญลักษณ์สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เป็นตัวแทนของคนในสมัยนั้น ดังนั้นการที่หน้าบันเป็นภาพของพระศิวะกำลังรำร่า พร้อมด้วยพระอุมา และพระลักษมี อยู่เคียงข้างซึ่งเทพที่เป็นหญิงนั้นคงจะเปรียบได้กับพระนางนารายณ์เจงเวง ส่วนผู้หญิงอีกองค์หนึ่งเปรียบได้กับแม่เหสีของพญาคำแดงอนุชาพญาสุวรรณภิงคารผู้ครองเมืองหนองหานน้อย ทำให้เข้าใจว่า

การสร้างพระธาตุในครั้งนี้ผู้สร้างต้องการที่สื่อสารให้รู้ว่า เป็นชัยชนะที่ได้รับโดยความพร้อมเพรียงของหญิงในสมัยนั้น นอกจากนี้ ยังมีเทพอีก ๓ องค์ อันได้แก่ พระนารายณ์ พระพรหม และพระพิฆเนศ นั่งอยู่อีกข้างของพระอิศวร ซึ่งมีความหมายเท่ากับว่า เป็นสัญลักษณ์ของพญาสุวรรณภิงคาร และพญาคำแดง อันเป็นการยอมรับของชัยชนะของฝ่ายหญิง ซึ่งเป็นการเล่าเรื่องโดยใช้ภาพเป็นองค์ประกอบในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ที่หน้าบันทางด้านทิศเหนือมีภาพ นารายณ์บรรทมสินธุ์ ซึ่งผู้สร้างตั้งใจจะใช้ภาพนี้แทนตัวเองเพื่อให้คนแต่ละรุ่นได้จดจำแม้แต่ชื่อของพระธาตุก็ปรากฏว่ามีชื่อของพระนารายณ์ปรากฏอยู่ด้วยว่า

“พญาสุวรรณภิงคารจึงตรัสว่า ท่านทั้งหลายอย่าได้ม้างคำพระอรหันต์เลย ให้เรียกว่า “พระธาตุนารายณ์” ตามคำพระอรหันต์นั้นเทอญ”^{๑๔}

ความสง่าทวย

ตำนานพระธาตุนารายณ์เจงเวง ถือได้ว่ามีส่วนสำคัญในการบอกเล่าเรื่องราวความเป็นมาของชาวจังหวัดสกลนคร ข้อค้นพบสำคัญที่ได้จากการศึกษาด้านานพระธาตุนารายณ์เจงเวงที่เด่นชัดคือ บทบาทของผู้หญิงซึ่งได้ชื่อว่าเป็น “เพศแม่” ที่ลุกขึ้นมาต่อสู้กับเพศชาย ซึ่งเป็นเพศที่แข็งแกร่งกว่า เพื่อเอาชนะในการแข่งขันการสร้างพระธาตุ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่สำคัญมากและเป็นที่ยอมรับสำหรับคนในสังคมยุคก่อน บทบาทของผู้หญิงในลักษณะนี้เป็นสิ่งที่พบเห็นได้ยากในสังคมไทยยุคโบราณ เพราะผู้หญิงนั้นจะเป็นเพศที่อ่อนหวาน เป็นแม่บ้านแม่เรือน เป็นช่างเท้าหลังที่คอยติดตามฝ่ายชายอยู่ตลอด การที่ตำนานพระธาตุนารายณ์เจงเวงชี้ให้เห็นถึงบทบาทของผู้หญิงในสมัยโบราณนั้นย่อมสร้างคุณค่าให้กับตำนานอย่างมากในด้านสตรีนิยม นอกจากนี้บทบาทของการหาทางออกจากกฎระเบียบของสังคมที่ชายเป็นใหญ่ จึงเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้หญิงแสดงออกได้โดยไม่ต้องมีข้อครหาอันใด โดยเฉพาะเมื่อมีเรื่องศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง อำนาจและความชอบธรรมในการหาทางออกให้กับตนเองต่อกฎระเบียบในสังคมจึงเป็นสิ่งที่ไม่ผิดจารีตประเพณี นอกจากนี้ความขัดแย้งชนิดคู่ตรงข้ามทำให้ตำนานพระธาตุนารายณ์มีเสน่ห์ในการศึกษาและชวนติดตามตลอดไป อันเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นว่า บทบาทของผู้หญิงที่ต้องการแข่งขันกับผู้ชายมีอยู่ตลอดเวลา

^{๑๔} กรมศิลปากร.เรื่องเดียวกัน หน้า 152

ตำนานพระธาตุุนารายณ์เจงเวงยังสะท้อนให้เห็นถึงการลุ่มหลงใน ปฏิมากรรมรูปทวาร (รูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัส) ทำให้เกิดอุปสรรคในการทำงานเช่นเดียวกับผู้ชายที่หลงใหลในความงามของหญิงถึงกับสร้างพระธาตุกุเพ็กไม่เสร็จอันมีผลต่อสิ่งต่างๆตามมา กล่าวคือทำให้พญาสุวรรณภิงคารไม่พอใจถึงกับห้ามไม่ให้ผู้หญิงเข้าไปในพระธาตุ ห้ามพูดจาถึงการแข่งขันการสร้างพระธาตุอีกถ้ามีผู้ใดกล่าวถึงจะลงโทษอย่างหนักซึ่งสิ่งเหล่านี้เองเป็นเครื่องเตือนสติแก่บุรุษว่า สตรีนั้นเป็นอุปสรรคต่อการทำงานใหญ่อย่างแท้จริง

รายการอ้างอิง

กนกวรรณ ไผ่สนธิ. ๒๕๔๔.การต่อรองอำนาจของผู้หญิงจากการนำเสนอเรือนร่างผ่านสื่อวิทยุสื่อสารไทย,

วิทยานิพนธ์ นิเทศศาสตร์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชัยมงคล จินดาสมุทร.๒๕๔๘.พระธาตุุนารายณ์เจงเวงกับตำนานความยิ่งใหญ่ของพระเจ้าสุวรรณ

ภิงคาร,สกลนคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

ปราณี วงศ์เทศ.๒๕๔๔. เพศและวัฒนธรรม.กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.

พระธรรมราชา นวัตกรรม.๒๕๕๑.อรัญชาตุนิทานตำนานพระธาตุพนม(พิสดาร)พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, กรุงเทพฯ:

จูนพีปริชชิง.

ศิริพร ณ ถลาง. ๒๕๔๘.ทฤษฎีคติชนวิทยา วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน – นิทานพื้นบ้าน,

กรุงเทพฯ :โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการคณะอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศิลปินกร,กรม.๒๕๘๓. อรัญชาตุนิทานตำนานพระธาตุพนม) พระนคร :โรงพิมพ์ไทยเชชม.

สุรัตน์ วรากรณ์. ๒๕๓๒.โบราณสถานในท้องถิ่นสกลนคร. สกลนคร: ยุติธรรมออฟเซ็ท.

สุรัตน์ วรากรณ์.พระธาตุเชิงชุมและการคลี่คลายประวัติศาสตร์เมืองสกลนคร,ในประวัติพระธาตุเชิงชุม

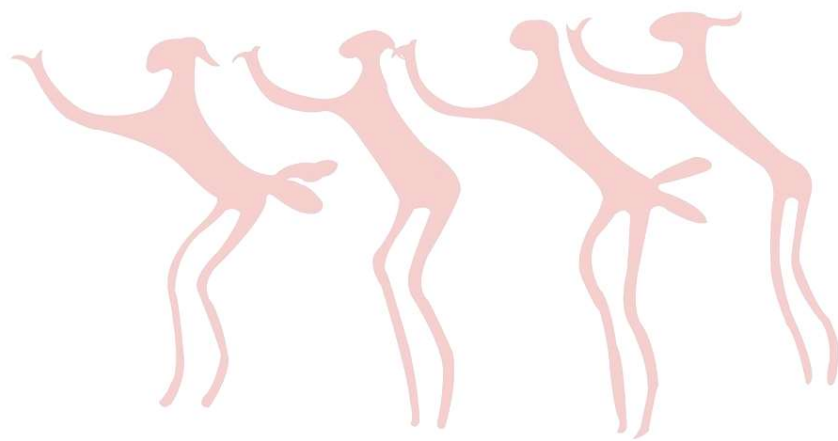
จังหวัดสกลนคร ,เอกสารอัดสำเนา.

อรุณศักดิ์ กิ่งมณี. ๒๕๔๑.คู่มือชมปราสาทหิน: เทวนิยาย, สกลนคร : สกลนครการพิมพ์.

อัศวินย์ เรื่องรอง.๒๕๔๘. เมื่อหญิงประกาศชัยเหนือชายบทบาทของวรรณกรรมแก้วหน้าม้าใน

สังคมไทย ใน พิธีกรรม ตำนาน นิทาน เพลง บทบาทของคติชนกับสังคมไทย ,กรุงเทพฯ :

โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สภากาฬ

สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร